

SPORTSKA AKTIVNOST I OKOLINSKI FAKTORI U FUNKCIJI RAZVOJA DJETETA SPORTAŠA*

Dragan Milanović¹, Mirjana Milanović²

¹Fakultet za fizičku kulturu Sveučilišta u Zagrebu

²Dječji vrtić "Jarun", Zagreb

Izvorni znanstveni rad

UDK: 796.012:371

Primljeno: 10.09.1992.

Sažetak

Na razvoj sportaša primarno utječe njegov sportski talent i trenažni proces, ali i više okolinskih faktora, između kojih posebno: 1) sportski klub, 2) trener, 3) obitelj sportaša, 4) škola i 5) društvena sredina.

Sportska aktivnost je područje zadovoljavanja djetetovih potreba, ali i područje u kojemu posebno nadareno dijete može u potpunosti izraziti svoje stvaralačke potencijale. U sustavu sporta djece i mladeži važno je uspostaviti optimalnu interakciju svih okolinskih faktora koji mogu podržati i pojačati efekte dugoročne sportske pripreme.

Ključne riječi: sport, dijete sportaš, okolinski faktori, trenažni proces, auksologija

Abstract

INFLUENCE OF SPORT ACTIVITIES AND ENVIRONMENTAL FACTORS ON DEVELOPMENT OF CHILDREN ATHLETES

The development of children athletes is primarily influenced by their talent and the training process, as well as several environmental factors among which are: 1) sports club 2) coach 3) athlete's family 4) school 5) social environment.

Sports activity is a field in which children's primary needs can be satisfied, but it is also a field in which very gifted children can fully express their creative potentials. Within the system of sport for children and young people it is important to achieve optimal interaction of all environmental factors which can support and intensify the effects of long-term training.

Key words: sport, children athletes, environmental factors, training process

Zusammenfassung

DER EINFLUSS DER SPORTTÄTIGKEIT UND UMGEBUNG AUF DIE ENTWICKLUNG DES KIND-SPORTLERS

Auf die Entwicklung des Kind-Sportlers wirken sich vor allem sein Sporttalent und Trainingsprozess aus, gleichzeitig aber auch andere Faktoren aus seiner Umgebung. Besonders wichtig darunter sind: 1) der Sportklub, 2) der Trainer, 3) die Familie des Sportlers, 4) die Schule und 5) die Gesellschaft.

Durch die sportliche Betätigung werden primäre Bedürfnisse des Kindes befriedigt, ein besonders begabtes Kind kann dadurch aber seine schöpferischen Potentiale zum Ausdruck bringen. Es ist wichtig im Rahmen des Kinder- und Jugendsports die optimale Zusammenwirkung aller Umgebungsfaktoren zu sichern, um dadurch die Ergebnisse einer langfristigen sportlichen Vorbereitung zu unterstützen und zu intensivieren.

Schlüsselwörter: Sport, Kind-Sportler, Umgebungsfaktoren, Trainingsprozess

1. Uvod

Uspostavljajući i usavršavajući osnove treninga mlađih dobnih kategorija, mnogo puta smo izolirano analizirali pojedine komponente treniranosti i proučavali pojedinosti metodičkog oblikovanja procesa za njihovo usavršavanje. Dopunili smo tako informacije o postupcima selekcije s ciljem ranog otkrivanja talenata, te tehnološke spoznaje o načinima učenja i vježbanja kojima se mogu stjecati osnovna tehničko-taktička znanja i podizati nivo motoričkih sposobnosti djeteta sportaša.

Maksimalne natjecateljske rezultate u određenoj sportskoj specijalnosti ne postižu samo motoričke sposobnosti djeteta i njegova tehničko-taktička znanja, nego mlađi sportaš kao individua - kao cjelovito i integrirano biće.

Mnoštvo interakcija koje se odvijaju tijekom treninga djeteta sportaša utječe i na formiranje njegove ličnosti, odnosno kompleksa odgojnih vrijednosti, a time i na sportski rezultat.

* Ovaj rad je sastavni dio projekta 5-10-114 pod naslovom "Programiranje kinezioloških transformacijskih procesa" Ministarstva znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

Neosporno je da su najznačajniji činitelji uspješnosti procesa treninga mladog sportaša: sportska institucija kojoj pripada (klub, sportska škola...), osoba koja ga obučava (trener), drugi sudionici sportskog treninga (suigrači, sportaši s kojima trenira ukoliko se bavi individualnim sportom, druge osobe s kojima komunicira u sportskom klubu) i, naravno sam sportaš - njegove predispozicije i sposobnosti (sportski talent, struktura ličnosti, mogućnosti primanja i usvajanja novih informacija...) i njegov aktivitet.

Unutar sustava sportskog treninga izdvajamo tako četiri specifična sustava: *sportski klub, trenera, suigrače i mladog sportaša*. Svaki od navedenih podsustava ima svoje specifičnosti i aktivno sudjeluje u bezbrojnim interakcijama koje sačinjavaju sportski trening i utječu na njegovu efikasnost.

Možemo uočiti da sportaševa efikasnost ne ovisi samo o dosad navedenim činiteljima. Na njegovu sportsku uspješnost mogu utjecati i utječu i drugi činitelji - društvena zbivanja, mediji, publika, obitelj...

Utjecaj egzogenih činitelja na razvoj i sportsko sazrijevanje djece i mladeži jako je izražen. Škola, obitelj, prijatelji, posebnosti kulture generacije kojoj pripadaju, mediji kao rezultat javnog mnijenja i koji ga snažno i oblikuju sve su to izvori najrazličitijih poruka i mogu utjecati, bilo pozitivno bilo negativno, na okolnosti u kojima mladi sportaš trenira i u kojima se razvija.

Razumijevanje ljudske prirode i razumijevanje ljudskog ponašanja pruža nam mogućnost orijentacije i snalaženja i unutar procesa postizanja specifičnih ciljeva treninga djece i mladih i unutar uklapanja sportske pripreme u sustav odgoja u širem smislu. Zato je potrebno razmotriti humanističku dimenziju u procesu odrastanja mladog sportaša i analizirati utjecaj većeg broja okolinskih faktora koji mogu pojačati ili prigušiti sportski razvoj djece i mladeži.

2. Sportska aktivnost kao područje zadovoljenja primarnih potreba

Kako bismo objasnili odgojno značenje i utemeljili sportski trening mladih u suglasju s osnovnim postavkama integralnog i usmjerenog razvoja djeteta sportaša, poslužiti ćemo se *Maslowljevom humanističkom teorijom ličnosti* (Maslow, A., Prema Fulgozi, 1981.).

Prema ovoj teoriji svaki pojedinac ima određene ciljeve koje u životu želi postići. Postizanje tih ciljeva djeluje kao nagrada, čini život vrijednim i daje smisao životu pojedinca. U dinamici ispunjavanja želja i postizanja ciljeva vlada određena pravilnost i red. Neki su motivi i ciljevi prioritetniji od drugih - oni su hijerarhijski organizirani. U toj hijerarhiji motiva ili potreba postoji pet razina. Potrebe koje se nalaze u osnovi ove hijerarhije, odnosno na prvom mjestu, moraju biti ispunjene i zadovoljene prije svih. Tek kad su ove potrebe zadovoljene, mogu se zadovoljavati potrebe koje su na drugoj razini i tako redom.

Zašto je ovo značajno za sportsku znanost i sportski trening?

Zato što se na prvoj razini ove hijerarhije nalaze potrebe vezane za biološko funkcioniranje, a znamo da je i čovjekova potreba za kretanjem, gibanjem jedna od vitalnih potreba. Za razliku od mnogih drugih aktivnosti (slikarstvo, glazba, usvajanje nekih drugih znanja i vještina...) sportska aktivnost može tako predstavljati uvjet za preživljavanje i biti izvor i početak puta na kojem će dijete, zadovoljavajući svoju primarnu, biološku potrebu za kretanjem, zadovoljavati i svoje druge potrebe.

Mogućnost da dijete tijekom bavljenja određenim sportom zadovolji i svoje potrebe za sigurnošću, za pripadanjem i ljubavlju, za poštivanjem svoga ja i, na kraju, samoaktualizacijom, predstavlja ono što dijete motivira na učenje, vježbanje i natjecanje. Istovremeno, ukoliko svojim radom tijekom treninga i radom s djetetom ne osiguravamo uvjete i ne zadovoljimo njegove potrebe upravo onim redom kojim su postavljene u njihovoj hijerarhiji, unatoč talentu djeteta ono neće prihvaćati naše stimulacije, neće adekvatno reagirati i neće postići moguću sportsku efikasnost.

Kada dijete sportaš osjeti da je njegova primarna potreba za kretanjem u procesu sportskog treninga zadovoljena, u njega se javlja težnja da, baveći se sportom, zadovolji i svoju potrebu za sigurnošću - ono će se najbolje osjećati i funkcionirati u uvjetima u kojima postoji određeni stalni red i raspored događaja. To mu pruža mogućnost predviđanja događaja i na taj način pruža mu i sigurnost. Ovu potrebu može zadovoljiti svaki dobro strukturiran i proveden proces sportskog treninga.

Ukoliko je ona zadovoljena, u djetetu se javlja potreba za pripadanjem i ljubavlju. Mnogi su načini na koje sportske škole i klubovi, pa i sami treneri razvijaju među mladim sportašima odnose odanosti, privrženosti, ljubavi. Sigurno je da i ovu potrebu dijete u procesu sportskog treninga može u cijelosti zadovoljiti.

Dolazimo tako do iduće ljudske potrebe koja se javlja kada dijete zadovolji svoje potrebe za kretanjem, sigurnošću i pripadanjem. To je potreba za samopoštovanjem i potreba da nas drugi poštuju. Pripremajući ovaj koreferat, razgovarao sam s više djece sportaša i svima sam postavio slijedeće pitanje: *Što je to što ti je važno u odnosu trenera prema tebi i zbog čega bi ti mogao biti još bolji sportaš i postići bolji rezultat?*

Većina upitane djece - mladih sportaša odgovorili su: *Bio bih bolji i na treningu i na natjecanju da me trener više poštuje, da me hrabri, da mi daje podršku, da me uvjeri u svoje znanje, pa da i ja njega mogu poštovati...*

Što čemu nam govore ove izjave?

O tome dokle najčešće doseže naše djelovanje na ličnost, a time i na odgoj sportaša. Djeca koja daju ove izjave nisu očigledno u procesu svog sportskog treninga zadovoljila svoju potrebu za samopoštovanjem i potrebu da ih drugi poštuju.

Ostali su tako na četvrtoj razini zadovoljenja potreba i pitanje je koliko će još dugo imati motiva učiti i vježbati i natjecati se, koliko ovu potrebu tijekom svog odrasta-

nja unutar jedne sportske škole ne zadovolje. Najčešće je upravo to razlog nekim drugim aktivnostima, za koje su možda manje talentirani, ali uz pomoć kojih će moći zadovoljiti svoju potrebu za samopoštovanjem i tako doći u poziciju da se samoaktualiziraju. U sportskom treningu ostatak će samo ona djeca sportaši koji su uspjeli zadovoljiti svoju potrebu za samopoštovanjem i djeca koju drugi poštuju upravo zbog toga što se bave određenim sportom. Samo ova djeca imat će motivaciju da postanu sve ono što su mogli postati - samoaktualizirat će se vrhunskim sportskim rezultatima i tako postići i najviši cilj sportskog treninga i najviši cilj svakog čovjeka - odrasti i živjeti svojim autentičnim životom.

3. Odgojni značaj interakcije trenera i djeteta sportaša u procesu sportskog treninga

Nakon izlaganja o sportskoj aktivnosti i treningu kao području života djeteta unutar kojeg mladi sportaš da bi bio uspješan i da bi napredovao mora zadovoljiti sve ove primarne i specifične ljudske potrebe, došli smo do najvažnije osobe za djeteta sportaša - do njegova trenera koji, s obzirom na visoke zahtjeve sporta, mora djetetu pomoći da se aktualizira, potvrdi kao ličnost i rezultatima potkrijepi svoj talent.

Trenerove verbalne i neverbalne poruke i stimulacije djeluju, kao što znamo i kao što smo argumentirali, porukama jedne od humanističkih teorija ličnosti na sve segmente razvoja djeteta. Primarno su one usmjerene na postizanje specifičnih trenažnih ciljeva, ali one namjerno ili nenamjerno, produktivno ili kontraproduktivno, s ciljem ili bez cilja, djeluju i na zadovoljenje drugih djetetovih potreba i na oblikovanje cjelokupne ličnosti djeteta. Istovremeno, poruke upućene djetetovoj ličnosti imaju snažan utjecaj i na postizanje vrhunskog sportskog rezultata i na djetetovo kvalitetno življenje i odrastanje. Zbog toga je sportski trener značajan činilac dugoročne sportske pripreme koja u sebi sadrži sve elemente odgojno-obrazovnog procesa.

Jednako bitan i aktivan sudionik ovog procesa je i dijete sportaš. Ono trenerove poruke i stimulacije može prihvaćati onako kako su dane, može ih i pogrešno percipirati i protumačiti, može ih i odbiti i ignorirati...

Bez obzira na moguću jednako visoku razinu aktivnosti i onoga koji poučava i onoga kojeg se poučava, razlika između ova dva sudionika interakcije je značajna. Ako je utvrđujemo na osnovi bihevioralnih znakova, možemo uočiti više mogućih reakcija mladog sportaša i njegova trenera.

Dijete sportaš tijekom procesa sportskog treninga stoji u interakciji s trenerom i njegovim zahtjevima:

1. Pažljivo sluša trenerove zahtjeve i naredbe, nastoji ih slijediti sa što manje pogrešaka, traži povratnu informaciju i vjeruje trenerovoj procjeni o uspješnosti realizacije onoga što je naredeno. Ukoliko ne uspijeva slijediti trenerove zahtjeve, govori: ne mogu, ne znam, teško mi je; pomalo je u grču, sputanih je kretnji...

2. Odbija trenerove zahtjeve, ne sluša trenera ili ga sluša upravo zato da može učiniti obrnuto. Ovaj mladi sportaš ponaša se ili izuzetno inhibirano ili vrlo agresivno...

3. Dijete slobodno iskazuje svoje potrebe i želje, ispoljava svoje autentične emocije (veseli se, ljuti, žalosti, strahuje...), slijedi trenerove zahtjeve, jer je to upravo ono što mu je potrebno. Ima slobodne kretnje, jasan glas, otvoren stav, radi opušteno i bez grča...

Upravo smo na ova tri načina opisali tri osnovna tipa djeteta sportaša sa specifičnim reakcijama i modalitetima ponašanja.

U prvom slučaju opisali smo tzv. "adaptirano dijete", u drugom "buntovno dijete", a u trećem slučaju "slobodno dijete".

Ukoliko promatramo sportskog trenera mladih dobnih kategorija, možemo uočiti nekoliko tipova djelovanja:

1. Trener zahtijeva, naređuje, kažnjava, govori često: "Moraš, smiješ, ne smiješ...". On uči djecu dobrom ponašanju, vjeruje da je dobar trener samo ako je strog i kritičan i ako puno zahtijeva. Oni koje ovakav trener poučava odnose se prema njemu i trenažnim zadacima ili kao "adaptirana djeca" (i trener s njima voli raditi) ili kao "buntovna djeca" (i ovakav trener ne zna što će s njima, diže od njih ruke, otpisuje ih...)

2. Trener se brine za uspjeh onih koje poučava, zaštićuje ih onda kad je to potrebno, često djeci govori: "Bravo, odlično...". On se smješka, zna zagrliti, podržati... i oni koje on poučava ponašaju se tijekom treninga kao "slobodna djeca". Trener poznaje njihove strahove i težnje, odlazi u školu i intervenira ukoliko je potrebno, nekima od sportaša on je kao drugi otac...

3. Trener koji promatra, mjeri, analizira prikupljene informacije i vrši predviđanja... On je svjestan potrebe da usvaja nova znanja i koristeći se svojim znanjima i uvidom u trenažnu situaciju naređuje i zahtijeva kada je potrebno, podržava i štiti kada prepozna da je to efikasnije. Ovaj trener koristi svoju intuiciju i znanja i dobro zna što će s "buntovnim djetetom", oslobađa potencijale "preadaptirane djece", dobro usmjerava i maksimalno koristi potencijale "slobodne djece".

Na ovaj način opisali smo tri osnovna tipa trenera mladih sportaša.

Prvi trener ponaša se kao strogi i kritični trener, drugi kao blagi i njegujući, a treći kao realna autonomna osoba koja razmišlja, provjerava, pretpostavlja. Ovog, trećeg opisanog trenera, dijete najčešće doživljava kao najboljeg trenera. On je onaj vješti stručnjak koji koristi svoje znanje i intuiciju za individualizirani pristup djetetu sportašu. Ovaj trener može zadovoljiti ne samo djetetove potrebe za kretanjem, sigurnošću, ljubavlju i pripadanjem, nego i djetetovu potrebu da ga drugi poštuju i da se samoaktualizira.

I prvoopisani i drugoopisani trener čine djecu sportaša na neki način ovisnim o sebi i stvaraju s tim mladim ljudima svojevrsnu simbiozu, odnosno stvaraju tako snažne veze da njihovo raskidanje predstavlja za mlade ljude frustraciju. Rezultat rada ovakvih trenera su mladi sportaši koji teško odrastaju, oni počinju vjerovati da su

uspješni samo uz takva trenere, da bez njega (s obzirom na to da nemaju razvijeno samopoštovanje i da se nisu samoaktualizirali) ne mogu dosegnuti i zadržati željenu razinu sportskih rezultata. Uz ovakve trenere mladi sportaši ostaju "djeca" svojih "očeva". Kad takvi treneri odlaze iz kluba, prividna kohezija, uspostavljena međusobnom ovisnošću trenera i sportaša, naglo se narušava. Zbog narušavanja ove kohezije i drugih posljedica njegova odlaska, stječe se dojam da je taj trener nezamjenjiv i da je za njegove učenike gubitak nenadoknadiv.

Međutim, ako je tako izuzetan trener razvijao u svojim učenika ne samo primarno sportska znanja, vještine i sposobnosti, nego i druge sposobnosti i osobine sportaša koje rezultiraju odrastanjem, *osobnom autonomijom* - zašto su "djeca" (koja to već dugo nisu) ostala "djeca" i to vrlo usamljena. Kojem je to imaginarnom cilju ovaj trener težio?

U trenera, opisanog pod brojem tri, događa se da oni koje on poučava odrastaju, napreduju. Njegov je cilj bio stvoriti autonomne, odrasle osobe, jer je i njegova projekcija vrhunskog sportaša upravo takva. Ovaj trener predviđa da će doći vrijeme kada će oni koje je poučavao početi donositi samostalne odluke i napredovati. Kad se njegova predviđanja potvrde i mladi igrač dostigne razinu vrhunskih seniorskih rezultata, on je zadovoljan jer je njegov posao trenera mladih dobnih uzrasta okončan. On ponovno može početi iznova i još će bolje znati kojim sredstvima doći do cilja. Ovakav trener je u potpunosti iskoristio sportsku aktivnost kao idealno sredstvo komunikacije u procesu odgoja i obrazovanja mladih.

Takvi treneri nerijetko, upravo stoga jer su uspješni, bivaju angažirani i za naše pojmove "unaprijeđeni" u trenere seniora. Rezultat je to još uvijek nedovoljno pridatog značaja radu s mladima, a time i onima koji takvu vrstu trenerskog posla obavljaju.

Događa se tako u našoj trenerskoj praksi da mladi sportaš, neosporno talentiran, biva proglašen besperspektivnim jer "nije ličnost". Neki negativni aspekti njegova ponašanja, već u najranijoj dobi, opažaju se i tumače kao nepromjenjive kategorije.

Malo je trenera koji će djetetovu agresiju, buntovnost, nesklonost disciplini i radu ili pak djetetovu anksioznost doživjeti kao stručni izazov i koji će unutar svojih znanja pronaći adekvatna rješenja, te pomoći djetetu da primijeni odluku o tome kakvo je i oslobodi svoje potencijale za misli, odluke i djelovanja. Češći je slučaj da se treneri mladih ponašaju u skladu sa starom poslovicom koja kaže: "Dajte mi dobro dijete, pa ćete vidjeti kakav sam ja otac". Usudujem se reći da očevi mogu sebi dopustiti ovakvu tvrdnju. Očinstvo se, naime, počinje učiti tek u trenutku djetetova rođenja. Kako god istinita bila i tvrdnja da trener puno toga nauči i od djece s kojom radi, mišljenja sam da su nadareni mladi sportaši previše vrijedan i rijedak dragulj da bi rad s njima mogao biti obilježen neuspješnim i pogrešnim utjecajima.

4. Obitelj i dijete sportaš

Sa sportsko-pedagoškog stajališta obitelj je primarna društvena zajednica koju čine roditelji i djeca, a čija je uloga osigurati uvjete za pravilan psihofizički razvoj, stimulirati razvoj djetetove osobnosti i biti mu podrška na putu do ostvarivanja kvalitetnog samostalnog života. Obitelj je dragocjena i nezamjenjiva zajednica za svako dijete. Sa stajališta njezinog funkcioniranja neophodno je da dijete u svojoj obitelji zadovolji sve svoje primarne potrebe - da ima kvalitetnu prehranu i sve ono što je potrebno za djetetovo zdravlje, rast i razvoj, da roditelji zadovoljavaju djetetovu potrebu za ljubavlju, pripadanjem, redom i skladnim ritmom života, za sigurnošću. Izuzetno je značajno da dijete doživljava i prepoznaje da ga roditelji poštuju zbog njegovih izuzetnih osobina i da poštuju njegove posebne potrebe. Dijete sportaš prepoznat će da je poštovano ukoliko se njegovi roditelji aktivno odnose prema njegovu bavljenju sportom - daju mu podršku, zadovoljavaju njegove posebne "sportske" potrebe i prihvaćaju obaveze koje im sportski klub i djetetovo bavljenje sportom diktira.

Pasivna obitelj - u kojoj roditelji nemaju interes za ono čime se dijete bavi, u kojoj roditelji nemaju niti informaciju o tome što se s djetetom događa izvan obiteljskog okruženja, ne može zadovoljiti posebne potrebe djeteta sportaša. To je obitelj koja se nije spremna prilagoditi djetetu i njegovim potrebama.

U takvim obiteljima roditeljski stavovi, sustav vrijednosti i životni ciljevi bitno se razlikuju od djetetovih želja i osobnih preokupacija. Za dijete u pasivnoj i nezainteresiranoj obitelji bavljenje sportom postaje opterećujuće. Ono osjeća da njegov sportski talent i njegova sportska aktivnost ugrožavaju njegove pozicije u obitelji i remete obiteljski sklad. Nakon nekog vremena dijete će u takvoj restriktivnoj i destimulativnoj sredini prekinuti svoje intenzivno bavljenje sportom. Moguće je da će nakon toga smanjiti svoj nivo očekivanja od obitelji i prikloniti se nekoj drugoj društvenoj zajednici, unutar koje će pronaći mogućnost zadovoljenja svojih potreba. To najčešće postaje grupa vršnjaka na ulici ili negdje drugdje, ovisno o dobi djeteta.

Moguće je da se dijete nakon prekida bavljenja sportom ne otuđi potpuno od svoje obitelji nego da pokuša učiniti sve ne bi li zadobilo poštovanje svojih roditelja. S obzirom na to da to nije uspjelo baveći se sportom, ono će uložiti svoju energiju i sposobnosti da uspije u onome što roditelji drže korisnom i pozitivnom aktivnošću, pa će to najčešće biti izuzetan uspjeh u školi, poslušnost ili nešto treće. Ukoliko dijete i bude u tome uspješno i doživi roditeljsku pohvalu i prihvaćanje, ono unatoč uspjehu može postati depresivno, jer nije ostvarilo svoje nego roditeljske želje i nije promoviralo sebe i svoje talente, nego roditeljske odluke.

Roditelj, posebno majka, jedan je od najvažnijih čimbenika u oblikovanju djetetove osobnosti - u slučaju djeteta sportaša u oblikovanju njegova talenta i uspjeha. Roditelja se stoga ne smije prihvaćati kao pasivni objekt koji "ne zna" i koji "ne smije" aktivno sudjelovati u procesu sportskog odrastanja djeteta sportaša. Obitelj je

osjetljiva jedinka i reagira na zahtjeve društva i okoline. Dobro osmišljenu komunikaciju sportskog kluba i roditelja mogu inicirati stručnjaci u klubu. Time bi bilo moguće obvezati nezainteresirane roditelje na prihvaćanje određenih poslova i dužnosti koje će osigurati optimalne uvjete za trening njihova djeteta, a time bi i oni ambiciozni, "sveznajući" roditelji dobili informaciju o tome da klub podržava i cijeni sve ono što unutar obitelji čine za svoje dijete, te da je to dovoljno.

Poznati su nam pokušaji nekih sportskih škola da mladog sportaša izoliraju od obitelji, vršnjaka, škole i svega onoga što bi moglo utjecati na njegovu sportsku karijeru, a što se nalazi izvan sportskih institucija. Držimo ovakvu ideju pogrešnom, disfunkcionalnom i nehumanom. Razloge za to pronalazimo u samoj prirodi procesa sazrijevanja i odrastanja mladih. Proces odrastanja obilježen je snažnim doživljajima i emocijama vezanim uz osjećaj ovisnosti o obitelji, prijateljima, učiteljima u školi..., a istovremeno i uz potrebu djeteta za iskazivanjem vlastite moći - ne samo u bavljenju odabranom sportskom aktivnošću, nego i svuda gdje provodi svoje vrijeme i u svim sredinama kojima pripada - u obitelji, u razredu, među vršnjacima.

5. Škola i dijete sportaš

Škola je, pored sportskog kluba, najznačajnija institucija za razvoj djeteta sportaša. Dijete u njoj boravi tijekom cijelog djetinjstva i mladenaštva. U školi dijete provodi i veliki dio dnevnih aktivnosti. Otuda je i tako značajno djelovanje koje škola ima na oblikovanje osobnosti pojedinca. Kao što je za obitelj dijete smisao njezina cjelokupnog postojanja, tako bi i za školu učenici trebali biti smisao postojanja. U školi bi dijete trebalo imati najpoticajni prostor za iskazivanje i razvijanje svojih potencijala. Nažalost, vrlo često u nas nije tako. Dijete je za školu vrlo često objekt i učitelji misle da je njihova obaveza izmodelirati ga prema vlastitim mjerilima - najčešće krutim i subjektivnim.

Za dijete sportaša škola ponekad, sa svojim tromim i formalnim stavom prema obrazovanju i prema individualnosti svakog djeteta, može biti silno opterećujuća i jedan od negativnih čimbenika u njegovu sportskom odrastanju.

Na ovom mjestu držimo uputnim spomenuti američka iskustva jednog djeteta sportaša u školi koju je pohađalo protekle školske godine u državi Michigan.

Ova sedamnaestogodišnjakinja ima slijedeće iskustvo:

- u njezinoj školi svi mladi ljudi koji su se bavili sportom bili su vrlo popularni i među učenicima i među profesorima;
- u toj školi profesori su se i inače trudili pronaći i otkriti za što je svaki pojedinac talentiran i po tome su ga vrednovali - nisu pokazali interes da otkrivaju i potenciraju učenikove slabosti i nedostatke;
- nastava je bila organizirana tako da se je svaki učenik mogao nesmetano u vrijeme nakon nastave, poslijepodne i navečer, baviti dodatnim sportskim aktivnostima;

- u vrijeme natjecanja u bilo kojem sportu bilo je osobito važno dati mladim sportašima podršku. Činili su to tako da su se tjedan dana prije važne utakmice svi učenici i profesori odijevali u boje njihova kluba (ovdje je to bilo - plavo i žuto). U tjednu plavog i žutog učenici su se bavili i raspravljali o ovim bojama na različite načine i ovisno o predmetima;
- jedan od dana neposredno pred natjecanje učenici su dolazili u školu u onome u čemu spavaju (profesori su ove obaveze oslobodeni). Ovo je isto način da se da podrška ekipi i sportašima koji su neposredno pred utakmicu budni, dok njihovi prijatelji dolaze u školu naspavani - projektivno to bi bio način da se neverbalno iskaže razumijevanje i podrška mladim sportašima...

Napominjemo da su ova iskustva stečena u "običnoj", dakle neelitnoj školi u jednom malom, beznačajnom mjestu u blizini Detroita. Ono što je za nas stručnjake interesantno je činjenica da ova škola u svom sustavu vrijednosti visoko rangira kategoriju uspjeha, ali istovremeno i potencira osjećaj odgovornosti na putu do uspjeha. Pokušajte zamisliti kome je sve mladi sportaš, koji je dobio puno razumijevanje i podršku svih učenika i profesora, odgovoran za svoj uspjeh ili eventualni neuspjeh.

Interesantno je pretpostaviti i koliko je znanja i psihologije i uvažavanja sporta i sportaša potrebno da bi se razradio cijeli jedan sustav škole i utvrdili postupci koji predstavljaju podršku i poticaj na bavljenje sportom i postizanje uspjeha u sportu.

Pokušajmo sada zamisliti kako bi reagirali naši srednjoškolski profesori kada bi se tjedan dana morali odijevati u boje školskog tima, kada bi morali uvažavati uspješnog mladog sportaša i podržavati njegovo bavljenje sportom. Pretpostavimo, s velikom sigurnošću, da bi bili uvrijeđeni i da bi držali da im je time ugroženo njihovo samopoštovanje i njihov ugled. A zašto je to tako? Zato što je škola, više nego i jedna druga društvena institucija, pod utjecajem onog sustava vrijednosti koji u određenoj državi postoji, bilo zbog utjecaja tradicije i kulture naroda, bilo zbog vladajuće ideologije i zahtjeva onih koji imaju moć.

U nas je tako dugi niz godina bilo važnije *truditi se* nego *uspjeti*. Poželjna kategorija u ponašanju bila je kritizirati druge i, prije svega, sama sebe. Negativna je kategorija automatski bila hvaliti se, primati pohvalu, davati je drugome. Bilo je isto tako važno prihvatiti sve negativno što nam o nama drugi kažu, osobito naši učitelji, bez obzira koliko nas to destimuliralo, opteretilo i bez obzira i na to koliko to bilo istinito.

Držalo se neukusnim otvoreno govoriti o svojim potrebama, otvoreno tražiti od drugih ono što ti je potrebno, a osobito je to bilo nepristojno tražiti u školi.

6. Društvena sredina i dijete sportaš

Opća društvena stremljenja i ideologija društva u kojem pojedinac odrasta snažno utječu svim svojim sredstvima na oblikovanje sustava vrijednosti i stavova pojedinca. I

poruke obitelji i škole i vršnjaka velikim dijelom su, na različite načine, izrečene indirektno društva. Ove poruke često postaju prijatna tradiciji i kulturi jednog naroda.

Iluzorno je vjerovati da mi koji radimo s mladim sportašima možemo učiniti značajne zahvate u uvriježene stavove i sustave vrijednosti škole i obitelji djeteta sportaša. Društvo u kojem radimo i u kojem odrastaju naši mladi sportaši ima stvarnu moć promjene svojih institucija i zajednice. Mi to isto društvo možemo upozoriti na obavezu prema onima koji će ga jednog dana u svijetu prezentirati i promovirati. Osigurati rad sportskim školama i educirati sportske stručnjake nije jedino što je društvo obvezno učiniti. Njegova odgovornost time ne prestaje. I dalje je društvo odgovorno za ono što obitelj, škola, mediji čine ili ne mogu ili ne žele činiti za djecu sportaše i za talentiranu djecu uopće.

Od utjecaja općih društvenih tendencija nisu imune niti dječje grupe neformalnog tipa - i među djecom se može dogoditi (u nas vrlo često) da se cijeni osrednjost i neambicioznost. Oni koji u pozitivnom smislu odstupaju u bilo čemu u vrijeme odrastanja, vrlo često dolaze u opasnost da prestanu pripadati svojim vršnjacima. Pod utjecajem nekih drugih kultura, osobito zapadnih, danas je sve uočljivija i tendencija da je dobro i među mladima popularno biti drukčiji u negativnom smislu. Tako se postaje popularan ne samo u grupi vršnjaka, nego i u medijima. Dobiva se pažnja javnosti, tako se roditelji počinju brinuti za dijete, a i školski pedagozi bolje znaju što će s agresivnima, hendikepiranima, delikventima, nego što će s nadarenima. I naše je društvo zbunjeno pred talentom, nadarenošću, željom mladih za uspjehom. Do kada? Pretpostavljamo do trenutka dok ozbiljno ne odluči biti uspješno društvo.

7. Zaključak *

Odgojni i trenažni ciljevi sportskog treninga u svojem krajnjem ishodu su identični - formirati sposobnost sportaša za postizanje vrhunskih sportskih rezultata. Jedino trenažni rad koji slijedi i zakonitosti formiranja ličnosti i zakonitosti sportskog učenja i vježbanja osigurava optimalne uvjete za rast i razvoj talentiranog sportaša. Ukoliko unutar sportskog treninga ne razumijemo djetetovo ponašanje i ne utječemo na odgoj djeteta u trenutku djetetove natjecateljske aktivnosti, uočiti ćemo

sve manjkavosti svojeg rada, a vrhunski sportski rezultat izostat će.

Društvene, znanstvene, institucionalne i stručne vrijednosti sporta egzistiraju samo kao zbroj pojedinačnih dostignuća. Bez adekvatnih odgojnih utjecaja sportski trening mladih ne može nositi obilježja racionalnog i utilitarnog procesa - ne može doseći svoj krajnji cilj. U našoj projekciji to je autonomija institucije sporta i osobna autonomija vrhunskog sportaša.

Sa sportsko-pedagoškog stajališta obitelj je primarna društvena zajednica koju čine roditelji i djeca, a čija je uloga osigurati uvjete za pravilan psihofizički razvoj, stimulirati razvoj djetetove osobnosti i biti mu podrška na putu do ostvarivanja kvalitetnog samostalnog života. Obitelj je dragocjena i nezamjenjiva zajednica za svako dijete. Sa stajališta njezina funkcioniranja neophodno je da dijete u svojoj obitelji zadovolji sve svoje primarne potrebe - da ima kvalitetnu prehranu i sve što je potrebno za djetetovo zdravlje, rast i razvoj, da roditelji zadovoljavaju djetetovu potrebu za ljubavlju, pripadanjem, redom i skladnim ritmom života, za sigurnošću. Izuzetno je značajno da dijete doživljava i prepoznaje da ga roditelji poštuju zbog njegovih izuzetnih osobina i da poštuju njegove posebne potrebe. Dijete sportaš prepoznat će da je poštovano ukoliko se njegovi roditelji aktivno odnose prema njegovu bavljenju sportom - daju mu podršku, zadovoljavaju njegove posebne "sportske" potrebe i prihvaćaju obveze koje im sportski klub i djetetovo bavljenje sportom diktira.

Pasivna obitelj - u kojoj roditelji nemaju interes za ono čime se dijete bavi, u kojoj roditelji nemaju niti informaciju o tome što se s djetetom događa izvan obiteljskog okruženja ne može zadovoljiti posebne potrebe djeteta sportaša. To je obitelj koja se nije spremna prilagoditi djetetu i njegovim potrebama.

Za dijete sportaša izuzetno je važno da su škola i sportski klub, kao dvije institucije kojima dijete sportaš pripada i u kojima mora zadovoljiti određene zahtjeve, u međusobnoj svezi i da se upotpunjuju, tako da dijete može do određene dobi biti jednako uspješno u oba područja života i rada.

Društvena sredina u kojoj dijete odrasta ima stalnu moć u formiranju stavova, sustava vrijednosti i oblika ponašanja koji značajno utječu na njegovu sportsku uspješnost.

Literatura:

1. Čudina-Obrovčić, M.: *Nadarenost - razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*. Školska knjiga, Zagreb, 1991.
2. Fulgozi, A.: *Psihologija ličnosti*. Školska knjiga, Zagreb, 1981.
3. Jager, K. i Goelschlagel: *Kleine Trainingslehre*. Sportverlag, Berlin, 1982.
4. Malić, J., V. Mužić: *Pedagogija*. Školska knjiga, Zagreb, 1981.
5. Stammers, R. and J. Patrick: *The Psychology of Training* Methuen. London, 1975.
6. Stewart, I. and V. Joines: *TA. Today* Lise Space Publishing Nottingham and Chapel Hill, 1987.

* Referat podnesen na ljetnoj školi pedagoga fizičke kulture Hrvatske, Rovinj, 27-30. 08. 1992.